

Grzegorz Świst

Uniwersytet Gdański

SPRAWIEDLIWOŚĆ W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Wstęp

Zarówno w literaturze jak i w wielu dziedzinach nauki spotykamy różne koncepcje sprawiedliwości. Sprawiedliwość jest podstawową zasadą współżycia pomiędzy ludźmi i dlatego stanowi od wieków centralną wartość zarówno moralną, etyczną, prawną jak i religijną.

Powszechnie znane koncepcje sprawiedliwości można przedstawić w następujących określeniach: każdemu to samo, każdemu według jego zasług, każdemu według jego potrzeb, każdemu według jego pozycji, czy też każdemu według tego, co mu prawo przyznaje. Pogodzenie tych koncepcji wydaje się wręcz niemożliwe, gdyż każda z nich wybiera inny punkt widzenia, a także inną kategorię, którą uważa za istotną w rozumieniu sprawiedliwości. Dlatego wyodrębnia się różne rodzaje sprawiedliwości, które regulują rozmaite relacje pomiędzy ludźmi. Te relacje dotyczą zasad zachodzących pomiędzy pojedynczymi ludźmi, odnoszą się również do zasad zachodzących pomiędzy jednostką a społeczeństwem; dotyczą także relacji pomiędzy poszczególnymi narodami. Zasady sprawiedliwości spełniają ważną rolę w porządkowaniu życia społeczności ludzkiej.

Sprawiedliwości nie można rozpatrywać jedynie w kategorii pojedynczych grup społecznych czy narodowych. Takie ujęcie prowadziło w historii do częstych podziałów pomiędzy ludźmi, gdyż w tak wąskim rozumieniu sprawiedliwości były pomijane niektóre grupy społeczne czy narodowe, co często prowadziło do niesprawiedliwości.

Idea sprawiedliwości jest bardzo szerokim pojęciem i dlatego wydaje się, że w ramach poniższego artykułu nie jest możliwe dokonanie wnikliwej analizy tego obszernego zagadnienia. W artykule podjęto próbę przedstawienia pojęcia sprawiedliwości w dwóch aspektach: w ujęciu biblijnym oraz szczególnej uwadze poddano istotę sprawiedliwości w kontekście nauczania Jana Pawła II, zawartą w encyklikach i przemówieniach, w których papież bardzo interesująco i ciekawie ukazuje powiązanie sprawiedliwości, pokoju i miłosierdzia.

1. Istota sprawiedliwości

Jedną z podstawowych idei społecznych, moralnych, biblijnych czy prawnych jest pojęcie sprawiedliwości, które jest szeroko opisywane i wyjaśniane w różnych dziedzinach nauki.

Klasyczna definicja sprawiedliwości pochodzi od rzymskiego prawnika Ulpiana, według którego sprawiedliwość jest stałą i niezmienną wolą przyznania każdemu należnego mu prawa „*Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere*”¹.

Inną koncepcję sprawiedliwości podaje Platon, który uważa, że sprawiedliwość to: „doskonałość etyczna i trwała dyspozycja, dzięki której człowiek zdolny jest dokonywać czynów sprawiedliwych, postępować sprawiedliwie i pragnąć tego, co sprawiedliwe”². Jak można zauważyć, filozof ten rozumie pojęcie sprawiedliwości bardzo szeroko i nie ogranicza go tylko do postępowania człowieka, ale także do zasad moralnych i etycznych. Na podstawie tej koncepcji podanej przez Platona można powiedzieć, że sprawiedliwość to stan, do którego człowiek powinien dążyć.

Najbardziej znaną definicję sprawiedliwości możemy spotkać u Arystotelesa w jego dziele zatytułowanym *Etyka Nikomachejska*³. W tym dziele autor wyróżnia dwa rodzaje sprawiedliwości. Pierwszy – to sprawiedliwość w znaczeniu szerokim, przez którą Arystoteles rozumiał cnotę charakteryzującą człowieka sprawiedliwego. Natomiast drugi – to sprawiedliwość w znaczeniu wąskim, która według Arystotelesa oznaczała „równość”. Z tej sprawiedliwości wyodrębnił sprawiedliwość wyrównawczą (*iustiitia commutativa*) oraz sprawiedliwość rozdzielczą (*iustiitia distributiva*). Sprawiedliwość wyrównawcza dotyczyła prywatnych transakcji między ludźmi, natomiast sprawiedliwość rozdzielcza polegała na podziale dóbr według przyjętych zasad w danej społeczności⁴. Sprawiedliwość odnosiła się przede wszystkim do „przydziału pewnych rzeczy pewnym osobom”. Arystoteles w swej filozofii łączył sprawiedliwość z prawem i uznawał, że to, co jest zgodne z przepisami, można uznać za sprawiedliwe⁵. Można powiedzieć, że przedstawione wyżej pojęcie sprawiedliwości w ujęciu Arystotelesa weszło na stałe do dorobku kultury europejskiej.

Analizując istotę sprawiedliwości, należy także przypomnieć dość powszechne określenie św. Tomasza z Akwinu, który uznał sprawiedliwość za cnotę, czyli „trwałą i niezmienną wolę przyznawania każdemu, co mu się słusznie należy”⁶. Jak można zauważyć, Tomasz z Akwinu podniósł sprawiedliwość do rangi cnoty,

¹ Zob. <http://www.cytaty.info/autor/ulpian.htm>.

² B. Szlachta; *Sprawiedliwość*, [w:] *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków 2004, s. 1348–1349.

³ Arystoteles, *Etyka Nikomachejska*, Warszawa 1964, s. 170.

⁴ <http://www.dystrbucjonizm.pl/koncepcja-sprawiedliwosci-w-starozytnej-grecji>.

⁵ Arystoteles, *Polityka*, Warszawa 1964, s. 123.

⁶ *Habitus secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit*, STh. II/II q.58,a.1.

czyli postawy moralnej. Powyższe ujęcie sprawiedliwości u Akwinaty wskazuje, że sprawiedliwość jest cnotą stałą i niezmienną, która przysługuje każdemu człowiekowi. Tak postrzegana przez Tomasza z Akwinu sprawiedliwość jest traktowana jako zasada dotycząca poszanowania zarówno prawa pojedynczego człowieka, jak i praw innych ludzi. Dlatego można stwierdzić, że prawo jednej osoby rodzi dla drugiej osoby obowiązek. W ramach wypełniania tego obowiązku należy widzieć postawę sprawiedliwości. Człowiek może widzieć ten obowiązek jedynie jako obowiązek prawny (*debitum iuridicum*), ale może go rozumieć szerzej i głębiej, jako obowiązek moralny (*debitum morale*)⁷.

To rozróżnienie na obowiązek prawny i obowiązek moralny wskazuje, że moralna postawa sprawiedliwości nie zawsze oznacza sprawiedliwość odniesioną tylko do samego porządku prawnego.

Istotne znaczenie dla pełnego zrozumienia sprawiedliwości, obok rozróżnienia na obowiązek prawny i obowiązek moralny, ma jej ujmowanie nie tylko w sposób rzeczowy, ale przede wszystkim w sposób personalistyczny. W odniesieniu do relacji międzyosobowych sprawiedliwość nie może być rozumiana jedynie jako właściwy stosunek do posiadanych rzeczy przez drugą osobę. Mając na uwadze godność każdego człowieka, trzeba pamiętać o sprawiedliwym podejściu osoby do osoby. Biorąc pod uwagę godność osoby ludzkiej trzeba zauważyć, że w personalistycznej moralności konieczne jest wyjście poza wąsko rozumiany obowiązek prawny. Na tej podstawie można powiedzieć, że sprawiedliwość rzeczowa jest wyłącznie częścią pojęcia sprawiedliwości jako postawy moralnej.

Sprawiedliwość była pojmowana w różny sposób, w zależności od koncepcji filozoficznej. Opierała się m.in. na poszanowaniu swobody każdego człowieka. Była pojmowana jako wolność i równość wobec prawa, na podstawie czego powstała nowa koncepcja „sprawiedliwości społecznej”⁸, która zaczęła odgrywać istotną rolę także w społecznej nauce Kościoła.

Sprawiedliwość w katolickiej nauce społecznej zajmuje eksponowane miejsce. Klasyczna definicja sprawiedliwości stosowana w katolickiej nauce społecznej opiera się na określeniu rzymskiego prawnika Ulpiana, które powtórzył św. Tomasz z Akwinu, że „sprawiedliwość to stała i wiekuista wola oddawania każdemu tego, co mu się należy”⁹. Pojęcie sprawiedliwości w nauce społecznej Kościoła jest więc rozumiane jako możliwość zapewnienia godnych warunków życia każdemu człowiekowi oraz zapewnienia mu możliwości osobistego rozwoju.

Należy jednak zwrócić uwagę, aby zapewniając pojedynczemu człowiekowi godne warunki osobistego rozwoju, nie naruszać godności i wolności innych osób tworzących społeczeństwo. Koncepcja sprawiedliwości w nauczaniu spo-

⁷ J. Nagórny, *Posłannictwo chrześcijan w świecie*, t. 1: *Świat i wspólnota*, Lublin 1998, s. 251.

⁸ *Słownik języka polskiego*, PWN, 2013.

⁹ Cz. Strzeszewski, *Ewolucja katolickiej nauki społecznej*, Warszawa 1978, s. 16; *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, red. K. Ryczan, Kielce 2005, s. 135.

łecznym Kościoła opiera się na zasadach pomocniczości, dobra wspólnego oraz solidarności.

W świetle katolickiej nauki społecznej sprawiedliwość dotyczy nie tylko pojedynczych osób lub grup społecznych, ale „odnosi się również do państwa, którego zadaniem jest sprawiedliwy rozdział obowiązków pomiędzy wszystkich obywateli oraz troska o dobro wspólne”¹⁰.

W przeciwieństwie do wyżej wspomnianej nauki Kościoła, sprawiedliwość we współczesnym świecie często jest pojmowana jako spełnienie oczekiwań określonej grupy społecznej, z pominięciem słusznych dążeń i pragnień innych grup społecznych. Takie pojmowanie sprawiedliwości może nieść podziały między ludźmi, ponieważ w tym rozumieniu nie uwzględnia się zasady pomocniczości, dobra wspólnego i solidarności.

Analizując istotę sprawiedliwości można zauważyć, iż sprawiedliwość zachowuje swój sens tylko wtedy, gdy jest sprawiedliwością dla wszystkich; gdy wprowadza w stosunki międzyludzkie ład i porządek oraz nakazuje szanować prawa wszystkich ludzi.

2. Biblijna koncepcja sprawiedliwości

Pojęcie sprawiedliwości w kontekście biblijnym jest niezwykle szerokie i oznacza najogólniej zachowywanie Prawa i przykazań. Jest ściśle związane z ideą Przymierza w Starym i w Nowym Testamencie. Niektórzy bibliści uważają, że Stare Przymierze było przymierzem sprawiedliwości, a Nowe Przymierze – przymierzem miłości. Nauczanie biblijne koncentruje się na ścisłym powiązaniu sprawiedliwości i miłości¹¹. Sprawiedliwość oznacza dokładne przestrzeganie Prawa i jest utożsamiana z prawością¹². Miłość warunkuje sprawiedliwość, a sprawiedliwość służy miłości. Można zauważyć, iż w Starym Testamencie sprawiedliwość jest fundamentem wierności Prawu Przymierza. Za tym Prawem Przymierza, zawartym na Górze Synaj, stoi osobowy Bóg, do którego odnosi się cała rzeczywistość Prawa. Tak więc sprawiedliwość oznacza dokładne przestrzeganie Prawa, jako wierność samemu Bogu. Potwierdzeniem tego stwierdzenia jest zapis w Starym Testamencie, w którym czytamy, że człowieka sprawiedliwego nazywa się przyjacielem Boga¹³. Prorok Ezechiel wskazuje, że każdemu człowiekowi zostanie przypisana jego własna sprawiedliwość wynikająca z jego postępowania. Prorok także podkreśla, że sprawiedliwość dla człowieka nie jest czymś stałym, lecz może ją utracić. Dlatego człowiek może odwrócić się od Boga i Jego przyka-

¹⁰ W. Wesoly, *Sprawiedliwość w nauczaniu kościoła katolickiego*, Studia Warmińskie 2010, s. 300.

¹¹ Por. B. Bonora, *Giustizia di Dio e giustizia umana nella Bibbia*. *Credere oggi* 11:1991 nr 65 s. 19–30; Di Pinto L., *Amore e giustizia: il contributo specifico del vangelo di Matteo*, [w:] *Amore – giustizia*, red. G. De Gennaro, L' Aquila 1980, s. 429–447.

¹² *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Przysłów 11,3-11; 12,28*, Poznań 1984, t. 2, s. 352.

¹³ Por. A. Descamps, *Sprawiedliwość*, [w:] *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, przekł. K. Romaniuk, Poznań–Warszawa 1973, s. 897–900.

zań i może stać się niesprawiedliwym¹⁴. W Starym Testamencie prawo domagało się postawy sprawiedliwości od sędziów i urzędników: „Nie będziecie wydawać niesprawiedliwych wyroków. Nie będziesz stronniczym na korzyść ubogiego, ani nie będziesz miał względów na bogatego. Sprawiedliwie będziesz sądził bliźniego [...] Będziecie mieć wagi sprawiedliwe, odważniki sprawiedliwe, sprawiedliwą efe, sprawiedliwy hin”¹⁵. Prorocy ostro występowali przeciwko niesprawiedliwym sędziom i królom mówiąc: „Biada wam, którzy prawo zamieniacie w piołun, a sprawiedliwość rzucają na ziemię. Nienawidzicie tego, kto w bramie broni sprawiedliwości i odrazę czujecie do tego, kto prawdę mówi”¹⁶.

Można zauważyć, że dla Proroków było bardzo ważne bronienie sprawiedliwości przed jej legalistycznym zawężeniem. Wskazywali oni na moralny sens sprawiedliwości, ukazując sprawiedliwość jako wewnętrzną prawość i jako postawę duchową. W ten sposób pojęcie sprawiedliwości zbliżyło się do pojęcia miłości: „Niech sprawiedliwość będzie naszym zasiewem, byście zbierać mogli miłość”¹⁷. Jak można zauważyć w naukach proroków ze Starego Testamentu, sprawiedliwość jest ukazana jako prawdziwa cnota u człowieka, natomiast u Boga jest przedstawiana jako jego doskonałość.

Sprawiedliwość według Starego Testamentu występuje także w relacji z miłosierdziem.

Pojęcie sprawiedliwości, które było obecne w Starym Testamencie, zostało jeszcze mocniej zaakcentowane w Nowym Testamencie.

Do problemu sprawiedliwości odwołuje się bardzo często Jezus, który w swoim nauczaniu przypominał, że powinno wypełnić się wszystko, co jest sprawiedliwe, a co było nakazane przez Prawo i Proroków w Starym Testamencie i mówił: „tak godzi nam się wypełnić wszystko co jest sprawiedliwe”¹⁸.

Chrystus przedstawia swoją wizję sprawiedliwości w kazaniu na górze, gdzie powiedział: „Błogosławieni, którzy łakną i pragną sprawiedliwości, albowiem oni będą nasyceni [...]. Błogosławieni, którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości, albowiem do nich należy królestwo niebieskie”¹⁹.

Warto zauważyć, że osiem błogosławieństw, które wypowiedział Jezus nad Jeziorem Galilejskim, które są częścią kazania na górze, są tak ułożone, iż każde z nich kończy się błogosławieństwem związanym z postawą sprawiedliwości.

¹⁴ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Ezechiela*, Poznań 1984 rozdz. 18, 10–28, s. 1091–1092.

¹⁵ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Kapłańska*, Poznań 1984 t. II, rozdz. 19, 15–18; por. także *Księga Powtórzonego Prawa*, rozdz. 1, 16; rozdz. 16, 18–20.

¹⁶ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Amosa*, rozdz. 5, 7; por. także *Księga Izajasza*, rozdz. 5, 7, 23; por. także *Księga Jeremiasza* 22, 13–17.

¹⁷ Por. R. Coste, *Miłość, która zmienia świat. Teologia miłości*, przekł. M. Stokowska, Rzym–Lublin 1992 s. 61–67. Zob. również *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Ozeasza*, Poznań 1984, t. 2, s. 1218.

¹⁸ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Ewangelia św. Mateusza*, Poznań 1984. t. 3, Rozdz. 3, 15.

¹⁹ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Ewangelia św. Mateusza*, Poznań 1984. t. 3, Rozdz. 5, 20–48, s. 22–26.

Jak można zauważyć, Jezusowa koncepcja sprawiedliwości, zawarta w kazaniu na Górze, odnosi się nie tylko do przestrzegania prawa, ale także do zachowywania przede wszystkim przykazania miłości²⁰. Wezwanie do „większej sprawiedliwości”, o której mówił Jezus, wskazuje na konieczność wzniesienia się ponad legalistyczną i zakłamaną „sprawiedliwość faryzeuszy”, którzy trzymali się tylko litery prawa, zapominając o przykazaniu miłości.

Sprawiedliwość ewangeliczna, która przejawia się w konkretnym postępowaniu ludzkim opartym na przykazaniu miłości, przewyższa w istotny sposób sprawiedliwość, która była zawarta w Starym Testamencie i jedynie opierała się na przestrzeganiu prawa.

Analizując słowa Jezusa, który powiedział: „Starajcie się najpierw o królestwo Boga i o Jego sprawiedliwość, a to wszystko będzie wam przydane”²¹, widzimy, iż troska o sprawy doczesne i materialne nie powinna być na pierwszym miejscu przed sprawiedliwością.

Tak więc biblijna koncepcja sprawiedliwości wyraźnie odnosi się do postępowania i prawnego działania pomiędzy ludźmi, a nie jedynie do relacji rzeczowych występujących pomiędzy ludźmi. Biblijna koncepcja sprawiedliwości oznacza nie tylko walkę z wszelkimi przejawami niesprawiedliwości na różnych płaszczyznach życia społecznego, ale także troskę o sprawiedliwy ład, który pozwala na urzeczywistnienie ewangelicznego przesłania miłości i sprawiedliwości²².

3. Sprawiedliwość w kontekście miłości i miłosierdzia w nauczaniu Jana Pawła II

W nauczaniu Jana Pawła II można zauważyć, że pojęcie sprawiedliwości jest połączone z pojęciem miłosierdzia. Myśli dotyczące sprawiedliwości zostały bardzo interesująco przedstawione w encyklice *Dives in misericordia*. Zdaniem papieża w świecie współczesnym poczucie sprawiedliwości zostało rozbudzone na wielką skalę.

Współczesny świat zмага się z pojęciem sprawiedliwości jako podstawą wymiaru etycznego i prawnego. Jan Paweł II słusznie zauważa, że „ Kościół dzieli z ludźmi naszych czasów owo głębokie, gorące pragnienie życia pod każdym względem sprawiedliwego. Nie przestaje też poddawać uwadze licznych aspektów owej sprawiedliwości, o jaką chodzi w życiu ludzi i społeczeństw. W ślad za nauczaniem idzie wychowanie, czyli kształtowanie ludzkich sumień w duchu

²⁰ Por. J. Nagórny, *Kazanie na górze* (Mt 5-7) jako moralne orędzie Nowego Przymierza, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 32, Warszawa 1985, zeszyt 3, s. 5–21.

²¹ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; *Ewangelia św. Mateusza*, Poznań 1984. t. 3, rozdz. 6,33, s. 31.

²² Por. J. Kowalski, *Sprawiedliwość społeczna u podstaw skutecznej ewangelizacji*, [w:] *Ad libertatem In veritate*, Opole 1996, s. 431–435.

sprawiedliwości, a także poszczególne inicjatywy, zwłaszcza w dziedzinie apostołstwa świeckich, które w tym duchu się rozwijają”²³.

W nawiązaniu do nauki o sprawiedliwości Jan Paweł II stawia w tej encyklice bardzo interesujące pytanie: czy sama sprawiedliwość wystarcza? Odpowiadając na nie odwołuje się do doświadczeń minionych pokoleń: „Trudno nie zauważyć, iż bardzo często programy, które biorą początek w idei sprawiedliwości, które mają służyć jej urzeczywistnieniu we współżyciu ludzi, ludzkich grup i społeczeństw, ulegają w praktyce wypaczeniu. Chociaż więc w dalszym ciągu na tę samą ideę sprawiedliwości się powołują, doświadczenie wskazuje na to, że nad sprawiedliwością wzięły górę inne negatywne siły, takie jak zawziętość, nienawiść czy nawet okrucieństwo, wówczas chęć zniszczenia przeciwnika, narzucenia mu całkowitej zależności, ograniczenia jego wolności, staje się istotnym motywem działania: jest to sprzeczne z istotą sprawiedliwości, która sama z siebie zmierza do ustalenia równości i prawidłowego podziału pomiędzy partnerami sporu”²⁴.

Analizując myśli Jana Pawła II można zauważyć, że sama idea sprawiedliwości często ulega wypaczeniu w praktyce życia codziennego. Papież podkreśla, że chęć odwetu i zemsty niekiedy dominują nad sprawiedliwością, bo kiedy człowiek nie kieruje się sprawiedliwością, wtedy zaczynają dominować w nim negatywne cechy, takie jak odwet, czy chęć zemsty. Ten opis rzeczywistości, który znajdujemy w słowach i myślach Jana Pawła II wskazuje, że przy takich postawach ludzkich zostaje zanegowana nie tylko sama istota sprawiedliwości, ale także istota równości.

W dalszej części tej encykliki papież podkreśla: „Ten rodzaj nadużycia samej idei sprawiedliwości oraz praktycznego jej wypaczenia świadczy o tym, jak dalekie od sprawiedliwości może stać się działanie ludzkie, nawet jeśli jest podjęte w imię sprawiedliwości”²⁵.

Trzeba zauważyć, iż myśli Jana Pawła II to nie oskarżenie pod adresem samej istoty sprawiedliwości jako takiej, lecz wydaje się, że jest to wskazanie na niebezpieczeństwo, jakie kryje się w zbyt wąskim rozumieniu pojęcia sprawiedliwości i w próbie sprowadzenia wszystkich problemów życia społecznego wyłącznie do samej idei sprawiedliwości. Jak podkreśla Jan Paweł II, nadużycie samej idei sprawiedliwości oraz formy jej praktycznego wypaczenia świadczą o tym, jak niektóre działania ludzkie mogą być podejmowane w imię źle pojętej sprawiedliwości.

Świadczą o tym także dalsze słowa encykliki, gdzie papież nawiązuje do starej zasady zawartej w Kodeksie Hammurabiego: „nie na próżno Chrystus wytykał swoim słuchaczom, wiernym nauce Starego Testamentu ową postawę, która wy-

²³ Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, *Encyklika Dives in misericordia*, t. 1, s. 86. por. także A. Nossol *Personalistyczno-humanistyczny aspekt w doznawaniu i świadczeniu miłosierdzia*, [w:] *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, Lublin 1989, s. 45–50.

²⁴ Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, *Encyklika Dives in misericordia*, t. 1, s. 87.

²⁵ Tamże, s. 87.

rażała się w słowach: „oko za oko i ząb za ząb”²⁶. Przytoczone przez Jan Pawła II znane słowa wskazują na wypaczoną formę sprawiedliwości. Można zauważyć, że ta zasada ze Starego Testamentu jest ciągle aktualna i daleka od sprawiedliwości.

W nawiązaniu do doświadczeń z przeszłości i teraźniejszości Jan Paweł II stwierdza bardzo wyraźnie, że wypaczona forma sprawiedliwości przyjmowała niekiedy w imię motywów „rzekomej sprawiedliwości np. dziejowej czy klasowej” postać, która była zaprzeczeniem pojęcia sprawiedliwości, gdyż pozbawiała wolności, pozbawiała praw ludzkich, czy nawet zabijała drugiego człowieka.

W dalszej części encykliki *Dives in misericordia* Jan Paweł II pisze, że: „sprawiedliwość sama nie wystarcza, że – co więcej – może doprowadzić do zaprzeczenia i zniweczenia siebie samej, jeśli nie dopuści się do kształtowania życia ludzkiego w różnych jego wymiarach owej głębszej mocy, jaką jest miłość. To przecież doświadczenie dziejowe pozwoliło, między innymi na sformułowanie twierdzenia: *summum ius – summa iniuria*. Twierdzenie to nie deprecjonuje sprawiedliwości, nie pomniejsza znaczenia porządku na niej budowanego, wskazuje tylko w innym aspekcie na tę samą potrzebę sięgania do głębszych jeszcze sił ducha, które warunkują porządek sprawiedliwości”²⁷.

Analizując wypowiedź Jana Pawła II można zauważyć, że słusznie podkreśla, iż sama sprawiedliwość nie wystarcza w życiu człowieka. Jak pokazuje doświadczenie dziejowe człowieka, niekiedy najwyższe prawo może stać się najwyższą niesprawiedliwością. Dlatego papież wskazuje, że sprawiedliwość powinna być związana z miłością. Pragnąc zrozumieć głębiej relacje pomiędzy sprawiedliwością i miłosierdziem trzeba pamiętać, że w czasach dawniejszych relacje społeczne i międzyludzkie opierały się wyłącznie na sprawiedliwości.

Ten zafałszowany obraz miłosierdzia polegał na niedostrzeganiu podstawowego związku pomiędzy miłosierdziem, a sprawiedliwością. Nauczanie Pisma Świętego, a szczególnie nauczanie Chrystusa potwierdza, że nie można odłączyć miłosierdzia od sprawiedliwości.

W Starym Testamencie obraz Boga miłosiernego łączył się ściśle z wizją Bożej sprawiedliwości. W pismach proroków przypomina się bardzo często wezwanie do praktykowania miłosierdzia, a także przypomina się zasady sprawiedliwości społecznej²⁸. W psalmach można bardzo często znaleźć odniesienie do miłosierdzia i sprawiedliwości. Przykładem tego mogą być słowa, które czytamy w psalmie 116,5: „Pan jest łaskawy i sprawiedliwy i Bóg nasz jest miłosierny”. Także w innych psalmach znajdujemy odniesienie do sprawiedliwości i miłosierdzia, jak możemy przeczytać w psalmie 112,4: „Bóg wschodzi w ciemności jak światło

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Por. J. Homerski, *Sprawiedliwość–miłość–miłosierdzie*, [w:] *Dives in misericordia. Tekst i komentarz*, s. 90–98; ten sam autor zob.: *Miłosierdzie w księgach Starego Testamentu*, [w:] *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 11–26; por. także S. Grzybek, *Miłosierdzie Boże w Starym Testamencie*, [w:] *Dives in misericordia. Tekst i komentarz*, Lublin 1989, s. 83–89.

dla prawych, łagodny, miłosierny i sprawiedliwy”. Starotestamentalna sprawiedliwość odnosi się nie tylko do Boga, ale także do człowieka.

W Księdze Powtórzonego Prawa czytamy: „Na tym polega nasza sprawiedliwość, aby pilnie przestrzegać całego tego prawa względem naszego Boga. Na tym polega nasza sprawiedliwość, aby pilnie przestrzegać wszystkich tych poleceń wobec Pana, Boga naszego, jak nam rozkazał”²⁹.

W dalszej części Księgi Powtórzonego Prawa znajduje się nawiązanie do sprawiedliwości nie tylko w relacji człowieka do Boga, ale także w relacji odwrotnej, kiedy to Bóg bierze w obronę wszystkie grupy społeczne, czyli „ubogich, pokrzywdzonych, cudzoziemców, niewolników, sieroty i wdowy”³⁰.

Jak można zauważyć, już w Starym Testamencie sprawiedliwość nawiązywała do współczesnej idei sprawiedliwości społecznej, która uwzględniała każdego człowieka i różne grupy społeczne. W Nowym Testamencie również podejmuje się problem relacji miłosierdzia i sprawiedliwości³¹. Pojęcie sprawiedliwości odnosi się do Boga, do Chrystusa i do ludzi.

Jezus sam nazywa swojego Ojca sprawiedliwym i o tym wielokrotnie możemy przeczytać w Ewangelii św. Jana. Rzymski setnik po ukrzyżowaniu powiedział o Jezusie bardzo krótkie, ale jakże ważne słowa: „[...] istotnie, ten człowiek był sprawiedliwy”³². Piotr w Świątyni Jerozolimskiej mówił do ludu: „zaparliście się świętego i sprawiedliwego, a wyprosiście ułaskawienie dla zabójcy”³³.

Widzimy także, iż nowo testamentalna sprawiedliwość opierała się nie tylko na przestrzeganiu prawa, ale także odnosiła się do osoby Jezusa, który nie tylko głosił sprawiedliwość, ale wskazał na jej głębszy wymiar, jakim jest miłość.

W nawiązaniu do tekstów Starego i Nowego Testamentu Jan Paweł II bardzo często ukazywał prymat miłosierdzia nad sprawiedliwością. W encyklice *Dives in misericordia* wskazał na miłosierdzie jako na „głębsze źródło sprawiedliwości”. Napisał że, „autentyczne miłosierdzie jest jakby głębszym źródłem sprawiedliwości. Jeśli ta ostatnia sama z siebie zdolna jest tylko rozsądzać pomiędzy ludźmi, rozdzielając wśród nich przedmiotowe dobra słuszną miarą, to natomiast miłość i tylko miłość zdolna jest przywracać człowieka samemu człowiekowi”³⁴.

Autor encykliki nie odrzuca zasady sprawiedliwości, ale osadza ją w kontekście miłosierdzia. Nawiązując do biblijnej tradycji, wskazuje na autentyczne mi-

²⁹ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Księga Powtórzonego Prawa*, Poznań 1984, t. 1, rozdz. 6,25, s. 305.

³⁰ Tamże, t. 1, rozdz. 24, s. 338–339.

³¹ Por. F. Gryglewicz, *Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie*, [w:] *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, Lublin 1989, s. 27–44; F. Greniuk, *Czynić miłosierdzie drugim*, [w:] *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, Lublin 1989, s. 55–56; J. Kudasiewicz, *Miłosierdzie w ewangeliach*, [w:] Jan Paweł II, *Dives in misericordia. Tekst i komentarz*, s. 69–82.

³² *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Ewangelia św. Łukasza*, Poznań 1984, t. 3, rozdz. 23,47, s. 213.

³³ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu; Dzieje Apostolskie*, Poznań 1984, t. 3, rozdz. 3,14, s. 298.

³⁴ Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, Encyklika *Dives in misericordia*, t. 1, s. 93. Por. także *Dives in Misericordia. Tekst i komentarz*, s. 161–169.

łosierdzie jako głębsze źródło sprawiedliwości. Można zauważyć, że pomiędzy miłosierdziem, a sprawiedliwością nie ma sprzeczności. Przeciwnie, wydaje się, zdaniem autora encykliki, że między sprawiedliwością i miłosierdziem istnieje głęboki związek. Zdaniem papieża należy przypisać miłosierdziu rolę czynnika dominującego w stosunku do sprawiedliwości³⁵.

Jan Paweł II często naucza, aby w życiu społecznym nie rezygnować z wymagań sprawiedliwości, lecz bardziej podkreślić znaczenie miłosierdzia³⁶. Właściwie pojęte miłosierdzie jest doskonalszym pojęciem niż samo pojęcie sprawiedliwości, ponieważ wprowadza ład i porządek w relacjach między ludźmi. Wydaje się, że miłosierdzie czyni to w sposób bardziej doskonały i głębszy z tego względu, że zwraca uwagę na fundament, który opiera się na godności każdego człowieka.

Można więc powiedzieć, że sprawiedliwość doskonalili się poprzez miłość i miłosierdzie.

Głoszenie prymatu miłosierdzia nad sprawiedliwością pogłębia spojrzenie na cywilizację miłości, do której często nawiązywał Jan Paweł II w swoim nauczaniu. Papież, opierając się na tekstach biblijnych, podkreśla fundamentalny związek łączący sprawiedliwość z miłością.

Związek sprawiedliwości z miłością Jan Paweł II interesująco rozwinął na lotnisku w Katowicach, kiedy podczas przemówienia 20 czerwca 1983 r. powiedział: „miłość jest większa od sprawiedliwości i miłość społeczna jest większa od sprawiedliwości społecznej. Jeżeli prawdą jest, że sprawiedliwość musi przygotować grunt dla miłości – to jeszcze głębszą prawdą jest to, że tylko miłość może zabezpieczać pełnię sprawiedliwości”³⁷. W przemówieniu Jana Pawła II przejawia się prymat miłości nad sprawiedliwością zarówno w relacjach międzyludzkich, jak i w relacjach społecznych.

Zasada sprawiedliwości w nauczaniu Jana Pawła II obejmuje niemal wszystkie obszary ludzkiej aktywności, przy czym szczególne miejsce zajmują tu relacje rodzinne, społeczne i międzynarodowe.

Warto zwrócić uwagę, że budowanie świata bardziej ludzkiego staje się niemożliwe, jeśli zadawałając się tylko sprawiedliwością, odrzuci się w życiu społecznym zasadę miłości i miłosierdzia. Wydaje się, że w dzisiejszym świecie nie wystarczy głoszenie samej idei sprawiedliwości. Widzimy, że współczesne społeczeństwo jest podzielone na różne grupy czy klasy zawodowe, gdzie sprawiedliwość staje się walką o zapewnienie jedynie własnych interesów lub interesów swojej grupy.

³⁵ Zob. <http://www.katolik.pl/sprawiedliwość-a-miłosierdzie/html>.

³⁶ Por. A. Nossol, *Personalistyczno-humanistyczny aspekt w doznawaniu i świadczeniu miłosierdzia*, [w:] *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, Lublin 1989, s. 50.

³⁷ Zob. <http://www.eKai.pl/biblioteka/dokumenty/x519/homilia-w-czasie-nabozenstwa-maryjnego-odprawionego-na-lotnisku-w-Katowicach/html>.

Jan Paweł II często nawiązuje do pojęcia sprawiedliwości, jednak podkreśla znaczenie miłosierdzia, które Jego zdaniem pozwala wznieść się ponad podziały społeczne, narodowe czy też religijne.

4. Sprawiedliwość w kontekście pokoju w nauczaniu Jana Pawła II

Jan Paweł II w swoim nauczaniu wskazuje na bezpośredni związek zachowania zasady sprawiedliwości i pokoju na świecie. W orędziu na Światowy Dzień Pokoju w 1998 r. napisał: „Sprawiedliwość i pokój idą w parze, istnieje między nimi stała i dynamiczna więź. Sprawiedliwość i pokój służą dobru każdego człowieka i wszystkich ludzi, dlatego wymagają ładu i prawdy. Sprawiedliwość i pokój to nie abstrakcyjne pojęcia i niedosiężne ideały, to wartości wpisane – jako wspólne dziedzictwo – w serce każdego człowieka. Jednostki, rodziny, wspólnoty, narody – wszyscy są powołani, aby żyć w sprawiedliwości i pracować dla pokoju. Nikt nie może uchylić się od tego obowiązku”³⁸. Refleksja zawarta w tym orędziu ukazuje połączenie dwóch istotnych pojęć: sprawiedliwości i pokoju jako elementów służących dobru człowieka. Warto zauważyć, że dla Jana Pawła II sprawiedliwość i pokój to nie abstrakcyjne pojęcia, ale autentyczne wartości, które trzeba realizować w codziennym życiu. Według papieża sprawiedliwość jest obowiązkiem moralnym nie tylko poszczególnych osób, ale także wszystkich narodów.

W dalszej części tego orędzia, wygłoszonego na Światowym Dniu Pokoju, Jan Paweł II napisał: „Sprawiedliwość jest cnotą moralną i zarazem pojęciem prawnym. Bywa czasem przedstawiana jako postać z zawiązanymi oczyma. W istocie, przejawem sprawiedliwości jest czujna troska o zapewnienie równowagi między prawami a obowiązkami, a także dążenie do równomiernego podziału kosztów i zysków. Sprawiedliwość buduje, a nie niszczy; prowadzi do pojednania, a nie popycha do zemsty. Uważna refleksja pozwala dostrzec, że sprawiedliwość najgłębszymi korzeniami tkwi w miłości, której konkretnym wyrazem jest miłosierdzie. Gdy zatem sprawiedliwość zostaje oderwana od miłosiernej miłości, staje się zimna i bezlitosna. Sprawiedliwość jest cnotą dynamiczną i żywą: ochrania i umacnia bezcenną wartość, jaką jest godność człowieka i troszczy się o dobro wspólne – jest bowiem strażniczką więzi między ludźmi i narodami”³⁹.

Analizując wypowiedź Jana Pawła II dotyczącą sprawiedliwości zauważyć można, że dla papieża istotną rzeczą jest zachowanie równowagi pomiędzy prawami, a obowiązkami. Szczególnie mocno podkreśla, że sprawiedliwość musi być mocno osadzona w miłości, bo sama sprawiedliwość nie wystarcza. Jest ona tą wartością, która broni zarówno godności każdego człowieka, jak i dobra wspólnego.

³⁸ Zob. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowieniia/pokoj1998_08121997.html.

³⁹ Zob. http://www.w2.vatican.va/kontent/John-paul-ii/pl/messages/peace/documents/Hf_jp-ii_mes_08121997.

Jan Paweł II w orędziu na Światowy Dzień Pokoju w 1998 r. podejmuje także problem globalizacji i przemian geopolitycznych, jakie dokonały się w Europie po 1989 r. Zauważa, że tym przemianom towarzyszyły rewolucje w dziedzinie społecznej i gospodarczej. Stawia liczne pytania dotyczące ich konsekwencji i zastanawia się, czy relacje pomiędzy państwami będą równouprawnione i czy rywalizacja na poziomie ekonomicznym doprowadzi ludzkość do sytuacji jeszcze bardziej niestabilnej. W orędziu napisał: „Dążąc do zbudowania społeczeństwa bardziej sprawiedliwego i do zapewnienia trwałego pokoju w świecie, który podąża drogą globalizacji, organizacje międzynarodowe winny dołożyć wszelkich starań, aby przyczynić się do kształtowania poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne. By to osiągnąć, nie można tracić z oczu osoby ludzkiej, którą należy umieścić w centrum wszelkich projektów rozwoju społecznego”⁴⁰.

Jan Paweł II wyraźnie wskazuje, że warunkiem społeczeństwa sprawiedliwego jest zaangażowanie wszystkich organizacji międzynarodowych, które w swoich działaniach nie mogą stracić personalistycznego podejścia do człowieka. Ten aspekt papież mocno zaakcentuje w całym swym nauczaniu, kładąc nacisk na prawa i godność każdego człowieka, dzięki czemu można budować pokój i sprawiedliwość w świecie.

W dalszej części tego orędzia napisał, że budowa sprawiedliwego pokoju jest zadaniem dla wszystkich i dla każdego. Wyraził to w słowach: „Budowa sprawiedliwego pokoju wymaga ponadto wkładu wszystkich środowisk społecznych – każdego w odpowiednim zakresie i we współdziałaniu z innymi grupami społecznymi – [...]. Wychowywać do sprawiedliwości, aby wychowywać do pokoju: oto jedno z waszych podstawowych zadań”⁴¹.

Jak można zauważyć, Jan Paweł II w swoim orędziu naucza, że wychowanie do sprawiedliwości zależy od wszystkich środowisk społecznych. Podkreśla jednak, że w szczególności odpowiedzialne są te osoby, które kształtują i formują wartości moralne i społeczne młodego pokolenia.

W czasie tragicznych wydarzeń, które miały miejsce w dniu 11 września 2001 r. w Nowym Jorku i Waszyngtonie, zginęło kilka tysięcy niewinnych ludzi. Po tym ataku terrorystycznym, który wywołał wśród ludzi na całym świecie wielki lęk i niepokój o przyszłość, a także o pokój na świecie, Jan Paweł II skierował orędzie na Światowy Dzień Pokoju w 2002 r. do wierzących i do niewierzących, do ludzi dobrej woli i do tych, którym na sercu leży dobro całego świata i wszystkich ludzi. Naczelne przesłanie orędzia brzmi: „Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia”⁴² Na początku tego orędzia Jan Paweł II zadaje bardzo proste, a zarazem wydaje się, że bardzo trudne pytanie:

⁴⁰ Zob. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowieniia/pokoj1998_08121997.html.

⁴¹ Zob. http://www.w2.vatican.va/kontent/John-paul-ii/pl/messages/peace/documents/Hf_jp-ii_mes_08121997.

⁴² Zob. http://www.voxdomini.com.pl/pap/or_pap2002.htm.

„Jak w obecnej sytuacji mówić o sprawiedliwości i przebaczeniu jako o źródle i warunku pokoju?”.

Odpowiedź na to pytanie jest równie zaskakująca, jak samo pytanie. Jan Paweł II odpowiada: „można i trzeba mówić mimo trudności, jakie to za sobą pociąga w związku z istniejącą tendencją, by o sprawiedliwości i przebaczeniu myśleć w kategoriach alternatywnych. Przebaczenie przeciwne jest żywieniu uraz i chęci zemsty, nie sprzeciwia się jednak sprawiedliwości. Prawdziwy pokój jest w rzeczywistości dziełem sprawiedliwości”⁴³. Można zauważyć, że w odpowiedzi na to pytanie przejawia się olbrzymia wrażliwość Jana Pawła II na przemoc, a także głęboka mądrość i bardzo bogate doświadczenie życiowe.

Ciekawie prezentuje się dalsza część orędzia, w której Jan Paweł II kontynuuje swoje przemyślenia na temat relacji pomiędzy sprawiedliwością a przebaczeniem w kontekście pokoju na świecie. Podkreśla, że „Prawdziwy pokój jest zatem owocem sprawiedliwości, cnoty moralnej i gwarancji prawnej, która czuwa nad pełnym poszanowaniem praw i obowiązków. Skoro jednak sprawiedliwość ludzka jest zawsze słaba i niedoskonała, zdana na egoizm i ograniczenia zarówno osób, jak i całych grup należy ją praktykować w duchu przebaczenia i w pewnym sensie uzupełniać przebaczenie, które goi rany i odnawia zakłócone relacje pomiędzy ludźmi. Przebaczenie w żadnej mierze nie przeciwstawia się sprawiedliwości, gdyż nie polega na zaniechaniu słusznych żądań, by naruszony porządek został naprawiony”⁴⁴. Przytoczony fragment z orędzia na Światowy Dzień Pokoju 2002 r. pozwala jeszcze raz podkreślić, iż Jan Paweł II miał świadomość, że prawdziwy pokój na świecie, jest owocem prawidłowego zrozumienia sprawiedliwości i przebaczenia.

Istnieje taka tendencja, że te dwa pojęcia: sprawiedliwość i przebaczenie są rozpatrywane alternatywnie, natomiast papież łączy je i stawia jako warunek prawdziwego pokoju na świecie. Refleksja zawarta w tym orędziu dotyczy problemów współczesnego świata, który został dotknięty przez nową falę przemocy i terroryzmu.

Jan Paweł II zaznacza: „tegoroczny Światowy Dzień Pokoju daje całej ludzkości, a w szczególności przywódcom państw, okazję do zastanowienia się nad wymaganiami sprawiedliwości i nad wezwaniem do przebaczenia”⁴⁵. Trudno nie zauważyć, iż troska o sprawiedliwość i o pokój na świecie była dla Jana Pawła II zawsze najważniejsza w Jego nauczaniu, ale szczególnego znaczenia nabrała po dramatycznych wydarzeniach z dnia 11 września 2001 r.

Potwierdzeniem tej tezy jest trzykrotne przypomnienie przez Jana Pawła II myśli przewodniej tego orędzia: „Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia”⁴⁶. Papież w swych słowach kieruje bardzo

⁴³ Zob. http://www.voxdomini.com.pl/pap/or_pap2002.htm.

⁴⁴ Zob. http://www.voxdomini.com.pl/pap/or_pap2002.htm.

⁴⁵ Zob. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowieniia/pokoj_or_01012002.html.

⁴⁶ Zob. http://www.w2.vatican.va/kontent/John_paul_ii/it/messages/peace.index.html.

cenne przesłanie: „nie przestanę powtarzać tego upomnienia wszystkim, którzy z tego czy innego powodu żywią w sobie nienawiść, pragnienie zemsty, żądę zniszczenia”⁴⁷.

Działania podejmowane przez Jana Pawła II wskazują, że miał wielką świadomość odpowiedzialności, nie tylko za Kościół powszechny, ale również za współpracę wszystkich religii na świecie dla dobra pokoju.

Wynikiem tej troski o sprawiedliwość i pokój na całym świecie było zaproszenie przez Jana Pawła II skierowane do przedstawicieli różnych religii świata na spotkanie do Asyżu, które miało miejsce 24 stycznia 2002 r. Hasłem tego spotkania było: „Budowanie pokoju zadaniem wszystkich”. Niezmiernie ważne jest stwierdzenie Jana Pawła II, które wypowiedział w Asyżu: „W moim Orędziu na tegoroczny Światowy Dzień Pokoju wskazałem na dwa «filary», na których opiera się pokój: zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości i gotowość do przebaczenia. Na pierwszym miejscu sprawiedliwość, bo nie może być prawdziwego pokoju bez poszanowania godności osób i narodów, praw i obowiązków każdego człowieka, bez sprawiedliwego podziału korzyści i powinności między poszczególne osoby i społeczności”⁴⁸.

Wydaje się, że w tych przemyśleniach przejawia się wielka mądrość Jana Pawła II, który wskazuje na bezpośredni związek zachowania zasady sprawiedliwości i pokoju na świecie, gdzie stawia na pierwszym miejscu sprawiedliwość. Można sądzić, że dla papieża jest oczywiste, że właśnie niesprawiedliwość jest jedną z podstawowych przyczyn wszystkich konfliktów pomiędzy ludźmi. W całym nauczaniu Jana Pawła II wątek dotyczący sprawiedliwości, przebaczenia i pokoju był stale obecny.

Już w encyklice *Laborem exercens* z 1981 r. Jan Paweł II pisze, że „zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości musi być gruntownie zespolone z zaangażowaniem na rzecz pokoju w świecie współczesnym”⁴⁹. Można powiedzieć, że Jan Paweł II w swym nauczaniu na rzecz sprawiedliwości zawsze nawiązywał do poszanowania godności osoby ludzkiej, a także współpracy na płaszczyźnie międzynarodowej dla budowania dialogu i pokoju na świecie.

Zakończenie

We współczesnych czasach pojęcie sprawiedliwości jest powszechnie znane, jednak często pojawia się problem z samym zdefiniowaniem istoty sprawiedliwości oraz oceną czy konkretne dane zachowanie człowieka jest sprawiedliwe, czy też nie. Ta ocena zależy przede wszystkim od przyjętego systemu wartości etycznych i moralnych, a nie tylko od przyjętego porządku prawnego.

⁴⁷ Zob. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowieniia/pokoj1998_08121997.html.

⁴⁸ Zob. http://www.voxdomini.com.pl/pap/or_pap2002.htm.

⁴⁹ Zob. http://www.documentacatholicaomnia.eu/.../1981-09-14,_SS_loannes_Paulus_II,_Encyclica_'Laborem_Exercens',_PL.pdf.

Pojęciem sprawiedliwości zajmowali się już filozofowie w starożytnej Grecji i w Rzymie.

Również w Starym Testamencie Bóg jawi się jako „sprawiedliwy”. W Nowym Testamencie sprawiedliwym nazywa się sam Jezus.

Pojęciem sprawiedliwości zajmuje się także społeczna nauka Kościoła, która korzysta z całego bogactwa myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej od najdawniejszych czasów. Jednak trzeba zauważyć, że katolicką naukę społeczną zapoczątkował papież Leon XIII, który w encyklice *Rerum novarum* zwrócił uwagę na nowy problem, który pojawił się po rewolucji przemysłowej – problem sprawiedliwości społecznej.

Powyższy artykuł podejmuje refleksję na temat pojęcia sprawiedliwości przede wszystkim w kontekście nauczania Jana Pawła II.

Jan Paweł II wymienia różne formy sprawiedliwości, które należą się człowiekowi i słusznie zauważa, że każdy człowiek ma swoją godność i swoje prawa. W swym nauczaniu podkreślał, że sprawiedliwość sama nie wystarcza i dlatego łączył ją z miłosierdziem, które uważał za głębsze źródło sprawiedliwości. Uważał, że miłość uzdalnia do praktykowania sprawiedliwości i jest największym przykazaniem społecznym, natomiast miłosierdzie według papieża dopełnia sprawiedliwość społeczną. Przemyślenia na temat sprawiedliwości zawarte w nauczaniu Jana Pawła II ukazują ogromną mądrość w personalistycznym podejściu do człowieka, który żyje w określonej społeczności i w określonym kontekście historycznym.

Warto podkreślić fakt, że papież często występował jako obrońca praw każdego człowieka i uważał, że każdy ma prawo do życia w sprawiedliwości i miłości. Jednak trzeba zauważyć, że na początku pontyfikatu często nauczanie Jana Pawła II spotykało się z krytyką i z niezrozumieniem, kiedy stawał w obronie praw i godności każdego człowieka.

Podsumowując można stwierdzić, że pojęcie sprawiedliwości na przestrzeni wieków było różnie definiowane i różnie pojmowane. Jednak refleksje na temat sprawiedliwości można zakończyć słowami Jana Pawła II „ czy sama sprawiedliwość wystarcza?”

Grzegorz Świst

JUSTICE IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Justice is a fundamental principle of human coexistence and represents a significant moral, ethical and legal value. The concept of justice elicited interest of not only philosophers, but also representatives of various fields of science. The essence of justice is also present in the social doctrine of the Church, which uses the philosophical, theological and

social wealth of our times and the past. The article is devoted to the concept of justice in the context of the teaching of John Paul II. The Pope in his preaching pointed to the deep meaning of the concept of justice and insisted that every man had his dignity and freedoms.

John Paul II often acted as a defender of the rights of every man and noticed that justice alone is not enough. Therefore, he combined justice with mercy and strongly emphasized that mercy is more profound source of justice. The Pope believed that mercy enabled us to practice justice and is a very important value in the life of the society. The thoughts on justice included in the teachings of John Paul II show great wisdom in personalistic approach to a man who lives in a specific community and in the specific period of time. The teaching of John Paul II reveals a deeper look into the very essence of justice, which over the centuries has been variously understood and interpreted differently. However, according to the Pope in interpersonal relations justice alone is not enough.